

Der er ikke langt fra tanke til handling

Om semantiske typer og systematisk polysemi i

Den Danske Begrebsordbog

Af Sanni Nimb

A fundamental aspect of word sense description in formal lexical semantics is the so-called ‘semantic type’, e.g. [Person], [Act] and [Time]. While such types play a major role in the compilation of formal lexicons, i.e. WordNets, they are not traditionally considered when dictionaries and thesauri aimed at human users are written. This paper concerns the intentional use of semantic types as the internal ordering principle of the thematically defined sections in a newly published Danish thesaurus, *Den Danske Begrebsordbog*. The set of semantic types is defined and discussed. Some types are considered more closely related than others and thereby aspire to be merged in cases where a given section contains only a few words. Different examples of such flexible groups across types are presented and the employment of these is justified. The vocabulary of the thesaurus originates from a comprehensive, monolingual Danish dictionary, and the paper discusses the differences between semasiological and onomasiological sense distinctions as regards the use of semantic types as a criterion and, on a similar note, the treatment of regular polysemy. The thesaurus provides a rich source with regards to the study of regular polysemy in Danish, and a specific case is presented, namely the regular pattern between ‘acts’ on the one hand and ‘ideas’ on the other hand.

Indledning

Den Danske Begrebsordbog beskriver det danske sprogs ordforråd i 888 afsnit og 22 kapitler der inddeler ord for verdens begreber i temaer, fx ‘Mad og madretter’, ‘Fodbold’, ‘Matematik’ og ‘Taknemmelighed’. I hvert afsnit er ord og udtryk ordnet i semantiske grupper efter deres betydning således at et ord står tættest på de andre ord i ordbogen der ligner det mest betydningsmæssigt. I alt indeholder begrebsordbogen 192.000 ord og udtryk, heraf 112.000 forskellige, baseret på det moderne danske ordforråd man finder beskrevet i *Den Danske Ordbog* (ordnet.dk/ddo, DDO), og der arbejdes løbende på at holde den ajour. Det er tanken at der skal udkomme en digital version inden for nogle år, og på længere sigt håber vi at kunne inkludere alle ord og udtryk der allerede er medtaget eller medtages i DDO.

Denne artikel handler ikke om den tematiske inddeling, men derimod om inddelingen i hovedgrupper af ord i hvert afsnit. Disse hovedgrupper er opstillet ud fra ordenes såkaldte ‘semantiske type’ på tværs af samtlige afsnit, dvs. ud fra om der er tale om en bestemt, på forhånd fastlagt

kategori af et vist antal mulige, fx ‘person’ eller ‘handling’, et aspekt af ordbetydninger som man inden for formel leksikalsk semantik regner for absolut grundlæggende. Den tematiske gruppering går, bogen igennem, hånd i hånd med denne form for kategorisering som ellers ikke traditionelt har udgjort en del af beskrivelsesapparatet i almen leksikografi. Artiklen vil diskutere udfordringerne ved at inddele ordforrådet i sådanne kategorier, herunder hvordan DDO’s betydningsbeskrivelser ikke på alle punkter er tilstrækkeligt materiale til en begrebsordbog fordi en semasiologisk ordbog, helt forventeligt, ikke altid udfolder ordenes fulde betydningspotentiale. Netop koblingen i begrebsordbogen mellem på den ene side den tematiske inddeling, på den anden side inddelingen i semantiske typer, tydeliggør hvilken slags betydninger der ofte er implicite i DDO. Samtidig afslører den stringente inddeling i semantiske typer der er foretaget i begrebsordbogen, interessante mønstre af parallelle betydningssammenhænge på tværs af ordgrupper i dansk som vi ikke var opmærksomme på tidligere. Dermed opnår vi ny viden om det der inden for leksikalsk semantik betegnes ‘systematisk polysemi’, i det danske ordforråd.

I artiklen introduceres først den metode der blev anvendt i arbejdet med at skrive begrebsordbogen, herunder anvendelsen af DDO. Dernæst præsenteres principperne for begrebsordbogens inddeling i semantiske typer, og de særlige udfordringer det giver at kategorisere alle former for ord-betydninger i sådanne typer, bliver diskuteret idet jeg først og fremmest fokuserer på ordklassen substantiver. Sidst, men ikke mindst, præsenteres i den afsluttende del af artiklen et eksempel på hvordan bogen kan anvendes til at studere systematisk polysemi i dansk. Tilfælde af systematisk polysemi tydeliggøres når man i arbejdet med at skrive begrebsordbogen udfolder alle betydningsaspekter af DDO’s lemmaer, også de underforståede, i sin stræben efter at præsentere så mange synonyme og nærsynonyme udtryk som muligt. Det eksempel der skitseres i artiklen, tager udgangspunkt i substantivet *politik* og de mange sammensætninger hvor det udgør sidsteleddet.

Brugen af DDO og etableringen af betydningsgrupper i begrebsordbogen

Den store fordel ved at bruge en korpusbaseret og bredt dækkende ordbog som DDO som grundlag for en begrebsordbog er den digitale adgang til både mange og hyppigt anvendte danske ord og de tilhørende definitioner,

typiske udtryk, synonymangivelser osv. Ordbogsmanuskriptet er organiseret i en opmærket elementstruktur hvilket muliggør søgninger på kryds og tværs, fx efter lemmaer der er sammensat af bestemte orddele, definitioner der indeholder specifikke ord, ord der har bestemte synonymer osv. Og selv om der findes en del ord uden betydningsdefinition i DDO, har dette materiale alligevel en stor værdi idet deres status som opslagsord i DDO samtidig oplyser at de er udbredte i danske tekster. I sådanne tilfælde bliver der til brug for indplaceringen i begrebsordbogens afsnit og betydningsgrupper foretaget et skøn af deres betydning og tematiske tilhørsforhold ud fra introspektion, evt. suppleret med undersøgelser af deres betydning på internettet.

Til hvert af de 22 kapitler (fx 'Liv', 'Mad og drikke' og 'Religion') hører en række navngivne afsnit (mellem 17 og 83). De 888 afsnit afgrænser hver især et emne eller tema karakteriseret ved netop den titel som afsnittet bærer, og deres titler er som udgangspunkt inspireret af en tysk begrebsordbog (*Der deutsche Wortschatz nach Sachgruppen*, Dornseiff 2004), dog med en del tilpasninger til en mere moderne og dansk emneinddeling. Afsnittenes titler er helt afgørende for hvilke ord der omfattes af afsnittet, og er det bærende skelet i ordbogen. Under afsnittet 10.31 Vrede i kapitel 10 Følelser finder man fx kun ord og udtryk relateret til denne følelse, fx personer der er vrede, og verber der beskriver handlinger gjort i vrede. Ord som substantivet *arrigskab* og *furie*, verberne *tage på vej*, *tirre*, *hidse op* og *snerre*; verbaludtrykket *vække den slumrende løve* og adjektivet *vredladen* indeholder fx alle substantivet *vrede* eller adjektivet *vred* (eller synonymet *rasende*) enten som orddel eller i deres definitionstekst i DDO. Hvis et ords definition også indeholder andre betydningselementer der udgør centrale begreber i andre afsnit i begrebsordbogen, er de i princippet også medtaget dér. *Tirre* er fx både defineret vha. adjektivet *vred* og adjektivet *irriterende* ('gøre vred eller ophidset ved at virke generende, irriterende eller provokerende') og står derfor både i afsnit 10.31 Vrede og 10.14 Irritere. Afgrænsningen af ordforrådet mellem de navngivne afsnit er en substantiel del af begrebsordbogen.

Men som nævnt i indledningen spiller også en anden semantisk inddeling en afgørende rolle i ordbogen, nemlig grupperingen i 'semantiske typer', dvs. i personer (fx *furie* ovenfor), handlinger (fx *snerre* ovenfor), egenskaber (fx *vredladen* ovenfor) osv. i forhold til et inventar af mulige typer som blev opstillet ved arbejdets begyndelse, jf. næste afsnit. Inden for hver ordklasse i et afsnit optræder der altid grupper af ord der har samme semantiske type, fx først alle handlinger, så alle

følelser, så alle personer. Man finder dog også grupper (= en række ord mellem to prikker) hvis ord kun har temaet og ikke en semantisk type tilfælles. I afsnit 14.13 Sang finder man fx ordgruppen *sangundervisning, sangtime, sangskole* der har så forskellige semantiske typer som henholdsvis handling, tid og institution. Denne tilladte vekslen mellem type- og temainddeling skyldes et ønske om at medtage så stor en del af ordforrådet som overhovedet muligt, også de ord i DDO der inden for et bestemt tema ikke har mange synonyme udtryk. Med andre ord: hvis *sangskole* havde haft mange nærsynonyme udtryk der også havde den semantiske type 'institution', var ordene blevet samlet i en gruppe for sig; nu har man i stedet valgt at anbringe *sangskole* sammen med tematisk tætbeslægtede ord, dvs. sammen med ord inden for samme 'lexical field' (= semantisk felt), forstået som et udvalg af ord der alle betegner noget inden for det samme forestillings- eller begrebsmæssige område, såsom måltider, lugt, farve, kroppen, fodbold osv., jf. Dirven & Verspoor (2004: 36). I figur 1 ses eksempler på grupperingsprincipperne.

Ordgrupper og afsnit med tema som grupperingsprincip (flere semantiske typer optræder sammen)	Ordgrupper og afsnit med semantisk type som grupperingsprincip (= kun én semantisk type)
Ordgruppe i afsnit 14.13 Sang: <i>sangundervisning, sangtime, sangskole</i>	Ordgruppe i afsnit 14.13 Sang: <i>syngen, sang, afsyngelse, afsyngning</i> (type: [Handling])
Ordgruppe i afsnit 17.25 Fridag, mærkedag: <i>nyårsfest nytårsfyrværkeri, nytårskruds, nytårsskyderi, nytårsskyts, nytårsraket, nytårsskralde, nytårsspøg, nytårssønske, nytårsforsæt</i>	Ordgruppe i afsnit 17.27 Selskabelighed, fest: <i>vært, værtinde, indbyder, hovedperson, festens genstand, midtpunkt, festens midtpunkt</i> (type: [Person])
Ordgruppe i afsnit 2.17 Voksen: <i>voksenverden, voksensamfund, voksensnak, voksentid</i>	Ordgruppe i afsnit 2.17 Voksen: <i>kvinde, pige, dame, frue, kone</i> (type: [Person])
Afsnit: 13.16 Biologi 17.14 Cykelsport 17.20 Vintersport 20.36 Pension 20.48 Forsikring 22.17 Astrologi	Afsnit: 12.43 Læse (type: [Handling]) og 12.44 Skrive, dokumentere (type: [Handling]) over for 12.45 Brev (type: [Artefakt]) og 12.46 Bog, hæfte (type: [Artefakt]) 22.14 Præst [Person]

Figur 1: Grupperingsprincip i ordgrupper og afsnit: enten udgangspunkt i fælles tema hvor flere semantiske typer optræder sammen, eller udgangspunkt i en bestemt semantisk type.

Inden for hver gruppering er ordenes indbyrdes rækkefølge afstemt i forhold til hvor bred eller snæver betydningen er, hvor markeret sprogbrug der er tale om, hvor prototypisk begrebet er (idet et prototypisk medlem af en kategori er et medlem der umiddelbart tænkes på når kategorien nævnes, jf. Dirven & Verspoor (2004: 17)), og selvfølgelig også i forhold til grad af synonymi. Det kan man læse mere om i Nimb (2013).

Semantiske typer

Teoretikere inden for semantik har i mange år beskæftiget sig med semantiske typer. Hanks (2013: 176) skriver at forestillingen om semantiske typer mindst går tilbage til Aristoteles der fastslog at den grundlæggende egenskab ved personer er at de, hvornår de end har levet, er ‘menneskelige’, svarende til at de kan karakteriseres vha. den semantiske type [Person]. Semantiske typer anføres i den engelsksprogede lingvistik med stort bogstav i dobbelte kantede parenteser ifølge Hanks (2013: 13), i denne artikel anvender jeg enkelte kantede parenteser og danske typebetegnelser. Som nævnt i min indledning er den semantiske type det mest grundlæggende aspekt af en ordbetydning inden for formel semantik (Pustejovsky 1995: 8), og i arbejdet med formelle beskrivelser af sprogs ordforråd og betydninger anvendes der altid et bestemt sæt af semantiske typer (også kaldet ‘ontologiske typer’) organiseret i en hierarkisk struktur, kaldet en ontologi, som udgangspunkt. Man har i mange år forsket i hvordan ontologier bedst organiseres så de repræsenterer alle begreber i verden, og så egenskaber kan nedarves hensigtsmæssigt fra de overordnede semantiske typer til de underordnede. Et eksempel kunne være typen [Skydevåben] der er et [Våben] der er en [Artefakt] der er et [Fysisk objekt], jf. Hanks (2013: 13). Inden for formel leksikografi er tildelingen af en ‘ontologisk type til ordbetydningen derfor en vigtig del af den leksikografiske beskrivelse. Se fx <http://webilc.ilc.cnr.it/clips/Ontology.htm> for en illustration af SIMPLE-ontologien anvendt i et udenlandsk forskningsprojekt (CLIPS); en ontologi der også er blevet anvendt til at beskrive 10.000 danske ords semantik i SIMPLE-DK (Pedersen & Paggio 2004), og som viste sig meget velegnet til formålet, faktisk så velegnet at ontologien og de formelle semantiske relationer der blev anvendt, senere smittede en del af på det danske WordNet-projekt, DanNet. DanNet udgør det hidtil mest omfattende og ambitiøse arbejde med at beskrive det danske ordforråd vha. formelle semantiske metoder (Pedersen et al. 2009; Nimb 2009).

Ontologier kan være mere eller mindre finkornede i deres struktur. Jackendoff (1983, 1990) opstillede fx en helt overordnet ontologi med det han betegner »building blocks of conceptual representation«, dvs. de byggeklodser der repræsenterer de helt overordnede kategorier af begreber i verden, og som, oversat til dansk, er: konkrete objekter, hændelser, tilstande, handlinger, steder, retninger, egenskaber, måde og mængde. WordNet-ontologien der anvendes i DanNet, er væsentlig mere finkornet idet den består af ca. 200 typer navngivet med nogle grundtyper (fx [Artifact], [Human], [Property]) og herefter med typer der er navngivet ved at kombinere grundtypebetegnelserne, fx [Living+Object], [Artifact+Object+Part] og [Human+Occupation]. Oplysninger om den ontologiske type ved ordbetydninger muliggør at man efterfølgende kan indkredse fx alle ord med den semantiske type [Instrument] eller [Human] på tværs af det ordforråd der er beskrevet i WordNettet. Til brug for begrebsordbogen trak vi på den måde orddata direkte over fra DanNets ontologiske inddeling; møbler, planter, dyr og sygdomme kunne bl.a. overføres direkte til deres respektive afsnit i begrebsordbogen hvor de efterfølgende blev finsorteret. På hjemmesiden andreord.dk kan man slå ord op og se deres ontologiske tilhørsforhold i DanNets ontologi, oversat til danske betegnelser, under overskriften 'Egenskaber'. Fx har substantivet *rosin* den ontologiske type [Plant+Object+Part+Comestible] = Egenskaber: 'Plante, Objekt, Del, Madvare', mens substantivet *blomst* har den ontologiske type [Plant+Object+Part] = Egenskaber: 'Plante, Objekt, Del'.

Semantiske typer har også en reel anvendelse inden for sprogteknologi idet de bruges til semantisk opmærkning af ord i tekster. Man eksperimenterer inden for flere sprog med det samme, forholdsvis lille standardinventar af typer som man har fundet frem til ved reducere WordNet-ontologiens over 200 typer til 41, de såkaldte supersenses (se <http://wordnet.princeton.edu/man/lexnames.5WN.html> og Vossen 2005). Det reducerede antal typer svarer cirka til det antal ordklasser man arbejder med i automatisk ordklasseopmærkning (POS-tagging), og derfor kan man overføre de teknikker og erfaringer man har derfra. De 41 semantiske typer er fordelt på 26 der er beregnet til opmærkning af substantiver i løbende tekst, og 15 der er beregnet til opmærkning af verber (se Alonso et al. 2015 og Pedersen et al. 2016). Interessant nok er nogle semantiske typer der befinder sig meget forskellige steder i WordNet-ontologien (og traditionelt også gør det i andre ontologier), slået sammen til kun én 'supersense'. Noun.communication dækker fx både konkrete genstande som 'bog' og

‘avis’, den verbale betydning ‘at sige eller skrive noget’ samt det sagte eller skrevne indhold af en bog og avis.

Et vigtig bidrag til teorier om semantiske typer er Lyons’ (1977) helt basale inddeling af verdens begreber i det han kalder 1.-ordensentiteter (konkrete objekter der eksisterer i tid og rum, og som kan observeres), 2.-ordensentiteter (noget der finder sted i tid og rum snarere end eksisterer) og 3.-ordensentiteter (der adskiller sig helt fra de to andre idet de hverken kan observeres som noget der eksisterer eller lokaliseres i tid eller sted, men er rent mentale fænomener). De kan fx være objekter for tro, forventning og bedømmelse (Lyons 1977: 445). Se figur 2.

Entitetstype	Kriterium	Eksempel, substantiver
1.-ordensentiteter	[± eksisterer]	<i>dreng, fisk, arm, traktor</i>
2.-ordensentiteter	[± finder sted]	<i>afsked, madlavning, begivenhed</i>
3.-ordensentiteter	[± er sand]	<i>overbevisning, idé, faktum, håb</i>

Figur 2: Lyons’ tredeling af verdens begreber (Lyons 1977: 443).

Denne tredeling har været helt grundlæggende for inddelingen af det danske ordforråd i begrebsordbogen idet den på en forholdsvis enkel måde gør det muligt hurtigt at indkredse et ords grundlæggende semantik: Er det en konkret entitet, er det noget der finder sted i tid og rum, eller er det en abstrakt betydning? Se figur 3 der viser et afsnit af begrebsordbogen med markering af de tre kategorier.

13.3 Eksperiment, forsøg

► 9.25 Forsøge, prøve; 12.35 Argumentere, bevise; 13.2 Forskning, videnskab; 13.7 Fysik; 13.9 Kemi; 13.16 Biologi

SB · **eksperiment**, forsøg, prøve, test, undersøgelse, eksperimentering, eksperimenteren, forsøgsprojekt, analyse, forsøgsvirksomhed, forsøgsrække, testning, klinisk test, afprøvning, omfattende tests, stikprøve, udtag, udtagning, pilotforsøg, modelforsøg, blindforsøg · kontrolforsøg, kontraprøve · laboratorieforsøg, laboratoriearbejde, laboratorieundersøgelse, laboratorieopgave, reagensglasforsøg, dyreforsøg, kemiforsøg, atomforsøg, kloningsforsøg, krydsningsforsøg, udsætningsforsøg, vandprøve · **analysemodel**, tankeeksperiment, løsningsmodel, forklaringsmodel, beregningsmodel, styringsmodel, økonomimodel, finansieringsmodel, velfærdsmodel · **forsøgsobjekt**, forsøgsområde, forsøgsdyr, population, præparat, markør · **forsøgsperson**, testperson, tester, forsøgskanin · **prøve**, stikprøve, jordprøve, vandprøve · **forsøgsanlæg**, forsøgsstation, laboratorium, forsøgsoptilling, laboratorieudstyr, dyrestald · forsøgsperiode · **forsøgsresultat**, analyseresultat, forskningsresultat, undersøgelsesresultat, testresultat · **forsøgsleder**, eksperimentator · laboratoriechef, laborator, laboratorieførstander, laboratoriebetjent, laboratorietekniker, laboratorieassistent

VB · **eksperimentere**, analysere, eksaminere, probere^{gl.}, undersøge, laborere, udforske, udtage, udtage prøver, tage en blodprøve · lægge krop til

ADJ · eksperimentel, eksperimental, empirisk

ADJ · på forsøgsbasis, på forsøgsstadiet, i forsøgsøjemed

Figur 3: Den overordnede tredeling af semantiske typer anvendt i begrebsordbogen. Mørkfærvning: konkrete entiteter (som fx forsøgsdyr, anlæg og personer), lysere tone: fænomen der finder sted i tid og rum (som fx et forsøg eller at udtage en prøve), hvid baggrund ved SB og ADJ: abstrakte fænomener (som fx modeller, tidsperioder og resultater).

Semantiske typer i begrebsordbogen

De semantiske typer der bruges bogen igennem, har som primær funktion at inddele de enkelte afsnits i gennemsnit ca. 200-300 ord og udtryk i et overskueligt antal logisk sammenhængende hovedgrupper inden for hver ordklasse (der er den primære inddeling i et afsnit). Man kan derfor nøjes med et forholdsvis grovkornet sæt af typer idet den overordnede tematiske inddeling allerede sørger for en grundlæggende opdeling af ordforrådet; man vil med andre ord sjældent møde større grupper af meget forskellige semantiske typer som dyr, planter, sygdomme, vejrfænomener osv. inden for samme afsnit; den inddeling er allerede foretaget på afsnits- og kapitelniveau.

I selve afsnittet er første ord inden for hver type fremhævet med fed, se figur 4. På den måde fungerer det dels som markør af et større betydningsskift (at man nu starter på en ny semantisk type), dels som iøjnefaldende nøgleord i den kompakte tekst – og i øvrigt også som det ord der henvises til i indekset (dog kan evt. undernøgleord inden for den semantiske type udgøre henvisning i stedet). Inden for hver semantiske type optræder de ordgrupper (mellem prikker) der består af de betydningsmæssigt tættest beslægtede ord, og hvor man finder de synonyme udtryk. En ordgruppe kan godt indledes med endnu et nøgleord hvis man har ønsket at fremhæve et betydningsskift eller en bestemt synonymgruppe inden for den semantiske type (fx *fødselsdagsgave* i figur 4). En semantisk type er således ofte en paraply for flere synonymgrupper (fx *hovedperson* i figur 4), men ikke altid.

sb · lykønskning , hyldest, hyldning, gratulation, foræring, gaveregn · fejring, jubilæumsfestlighed, jubilæumsreception, fødselsdagsfest, fødselsdagsmiddag .. · hurraåb , hurra, tillykke, lykønskning, ønske, leveråb, leve, et trefoldigt leve · fødselsdagssang · gave , gavepakke, foræring, jubilæumsskrift, opmærksomhed, present, blød pakke, gavekort, lykønskningstelegram · hædersgave, æresgave, folkegave · dåbsgave · bryllupsgave, brudegave · fødselsdagsgave , fødselsdagsbrev, fødselsdagshilsen, fødselsdagsgavekort · gavebord, fødselsdagsgavebord · gaveide, gaveartikel, gavepapir, gaveindpakning · mærkedag , festdag, hædersdag, glædesdag · fødselsdag , tresårsfødselsdag, 50-årsfødselsdag, firsårsfødselsdag · bryllupsdag , kobberbryllup, sølvbryllup, guldbryllup, diamanbryllup, krondiamanbryllup, jernbryllup · jubilæum , årsdag · etårsdag, toårsdag, fireårsdag, seksårsdag, tiårsdag, fyrrårsdag, halvtredsårsdag, halvfjerdsårsdag, hundredårsdag · konfirmationsdag · hovedperson , midtpunkt, dagens midtpunkt, festens midtpunkt, festens genstand, gavemodtager · fødselar, fødselsdagsbarn · jubilar, 25-årsjubilar · gratulant, gavegiver
Indeks: gavemodtager <i>hovedperson</i> 15.26 SB. gaveidé <i>fødselsdagsgave</i> 15.26 SB, <i>julegave</i> 17.25 SB.

Figur 4: Afsnit 15.26 Lykønskning med inddelingen i semantiske type vha. fremhævede nøgleord: **lykønskning** osv. [Handling], **gave** osv. [Artefakt], **mærkedag** osv. [Tid], **hovedperson** osv. [Person]. I indekset henvises til disse nøgleord (eller til evt. undernøgleord inden for den enkelte semantiske type).

Lyons overordnede tredeling spiller en afgørende rolle idet skellet mellem 1.-, 2.- og 3.-ordensentiteter har været den røde tråd gennem alle afsnit. Ud fra erfaring fra DanNet-projektet mht. hvilke semantiske typer fra de mere finkornede ontologier der udgør særligt markante betydningsgrupper i dansk, er bestemte semantiske underkategorier inden for hver af de tre hovedgrupper desuden særligt udskilt, i tråd med Jackendoffs ontologi (Jackendoff 1983, 1990) og hovedknuderne i WordNet-ontologien, dvs. den ontologi der er anvendt i DanNet (Pedersen et al. 2009). De semantiske typer der er skelnet mellem inden for afsnittene, ses i figur 5.

1.-ordensentiteter	2.-ordensentiteter	3.-ordensentiteter
Konkret	Finder sted i tid og rum	Abstrakt
<ul style="list-style-type: none"> • [Person] (<i>baby, læge, tante, idiot, team</i>) • [Artefakt] (<i>redskab, computer, bygning, køretøj, tøj</i>) • [Info-genstand] (<i>bog, avis</i>) • [Sted] (<i>sti, ø, bakke, park</i>) • [Mad] (<i>brød, mælk, bær</i>) • [Objekt/Naturobjekt] (<i>sten, ler, stjerne</i>) • [Kropsdel] (<i>ben, øre, væv</i>) • [Plante] (<i>eg, gren, græs, buskads</i>) • [Dyr] (<i>bille, løve, and</i>) 	<ul style="list-style-type: none"> • [Handling] – noget som nogen <u>gør</u> – bredt forstået, dvs. både fysisk og mentalt – involverer en menneskelig ‘agent’ (<i>bevægelse, aktivitet, flytning, produktion; råben, diskussion; indlevelen, beherskelse</i>) • [Hændelse] – noget som <u>sker</u> – involverer <u>ikke</u> en ‘agent’ (<i>tilfælde, forløb, regnvejr, vulkanudbrud, sygdom, lyd, lugt</i>) • [Tilstand] – noget som <u>er</u> (<i>situation, vilkår, krise, harmoni</i>) 	<ul style="list-style-type: none"> • [Tankeindhold] (<i>idé, plan</i>) • [Følelse] (<i>vrede, glæde</i>) • [Taleindhold] (<i>samtaleemne, argument, guldorn</i>) • [Tekstindhold] (<i>indhold, myte, portræt</i>) • [Egenskab] (<i>godtroenhed, modstandsdygtighed, skønhed</i>) • [Domæne/fag] (<i>fagområde, industrifag, nationaløkonomi</i>) • [Tid] (<i>sommer, minut, pause, prøvetid</i>) • [Måde] (<i>teknik, systematik, adjektiver: nøje, forsigtig, dråbevis</i>) • [Institution] (<i>firma, sangskole</i>)

Figur 5: Oversigt over semantiske typer der er anvendt som overordnet grupperingsprincip på tværs af alle afsnit i begrebsordbogen.

Afgrænsning af de forskellige semantiske typer og mulige kombinationer på tværs af Lyons’ tredeling

Selv om det måske umiddelbart virker intuitivt enkelt at tildele ord-betydninger en passende semantisk type, er det kompliceret når de

anvendes til at entydiggøre ords betydninger fordi der er uskarpe grænser mellem mange af kategorierne, jf. Hanks (2013: 13). I begrebsordbogen afspejler dette sig også, endda selv om det inventar af semantiske typer der benyttes, er meget grovkornet. Afgrænsningen mellem de forskellige kategorier er i nogle tilfælde tydelig og nem at trække mens den i andre tilfælde er meget uskarp, og da ordbogen dækker alle kroge af det danske ordforråd, er der mange ord der ikke passer ind i de prototypiske semantiske grupper som man arbejder med inden for leksikalsk semantik. Kategoriseringen af ordene er derfor meget fleksibelt grebet an: dels har den samlede formidling af et afsnit høj prioritet (man har fx ikke ønsket at anvende et grafisk element (i form af en prik) hver eneste gang den semantiske type skiftede mellem to ord), dels har man ønsket at bringe så mange ord som muligt inden for det pågældende tema, også når de gik på tværs af de prototypiske grupper i afsnittet. Ud fra en vurdering af at det formidlingsmæssigt var den bedste løsning, er der fx tilfælde hvor ord bevidst er grupperet på tværs af 2.- og 3.-ordensentiteter. Det vil jeg diskutere nærmere efter en indledende beskrivelse af de tre hovedkategorier.

Konkrete entiteter

Hvad angår de konkrete entiteter, skelnes der i alle afsnit bogen igennem skarpt mellem personer og andre konkrete objekter. Betegnelser for personer optræder i ca. 2/3 af alle afsnit, og [Person] er dermed en af de hyppigste semantiske typer. I *Dansk Begrebsordbog* (Andersen 1945) er denne semantisk type den eneste der er særligt behandlet (idet den altid står sidst i et afsnit, indledt af dobbeltprikker). Men personer har (som i Andersen 1945) også helt egne afsnit (fx 2.14 Mand; 2.16 Børn og unge; 22.14 Præst). Flere andre af de øvrige konkrete entiteter udgør også egne afsnit i begrebsordbogen, fx planter, dyr og mad, og de kan også godt optræde i andre afsnit (fx stikkende planter under afsnittet 3.41 Skarp, spids), men gør det ikke nær så ofte som personer. Når konkrete entiteter af forskellig type er repræsenteret med mange ord i et afsnit, er de inddelt i deres respektive undertyper, dvs. planter for sig, dyr for sig osv. Hvis der kun er én af hver, er de derimod slået sammen. Konkrete entiteter er som hovedregel altid adskilt fra de øvrige to hovedkategorier (2.- og 3.-ordensentiteter).

2.-ordensentiteter

Inden for 2.-ordensentiteter, der altid holdes adskilt fra de konkrete entiteter og som hovedprincip også fra de abstrakte, er der skelnet mellem på den ene side hændelser, dvs. noget der finder sted i tid og rum, men *ikke* bliver udført af en handlende agent, på den anden side handlinger, dvs. noget nogen *gør*, bredt forstået, idet både fysiske handlinger som fx bevægelse eller produktion af noget, og tankeprocesser der foregår i hovedet, er omfattet af kategorien (sidstnævnte regnes ikke for abstrakte entiteter fordi de ligesom andre 2.-ordensentiteter finder sted i tid og rum). Både handlinger og hændelser er holdt adskilt fra ord der betegner en tilstand. Handlinger er en meget hyppig semantisk kategori idet 80 % af begrebsordbogens afsnit indeholder (mindst) en ordgruppe af denne type. Både bevægelser, viljeshandlinger, følehandlinger, tankeprocesser og kommunikationshandlinger har egne kapitler (8, 9, 10, 11 og 12). Når ord fra disse underkategorier optræder enkeltvis i de øvrige afsnit (hvilket de tit gør), er de samlet under ét, men igen er der skelet til WordNet-ontologien så skellene mellem at føle, at tænke, at kommunikere eller at skabe har været kriterier for en yderligere underinddeling hvis der var et bredt ordforråd i et afsnit. Fx er der i figur 6 en overgang mellem at tænke/handle (**prioritere** osv.) til at kommunikere (**fremhæve** osv.), selv om grænsen ikke er knivskarp. *Lægge vægt på* kan fx både være en tænke- og en kommunikationshandling.

Afsnit 9.41 Vigtig

prioritere, finde vigtig, vægte, lægge vægt på, lægge vind på · tage alvorligt, tage seriøst, sætte højt, sætte pris på, hænge sig i, give første prioritet, tage højtideligt, gå all in, gå ind for, gå ind for sagen, lægge sig på sinde, sætte sig op (til), hellige sig, føle sig kaldet, regne nogen/noget, foretage en prioritering, have noget på hjerte, have noget på sinde, leve og ånde for, leve for, være oppe på lakridserne, være/ blive fyr og flamme, være tændt på ideen, stå på spring, kæmpe for, holde fanen højt · yde sit til, flytte noget, bære noget, indtage en betydningsfuld stilling, gøre et (stort) nummer ud af, mene det alvorligt · **fremhæve**, understrege, lægge hovedvægten på, highlighte, betone, pointere, påpege, gøre opmærksom på, anføre, agitere, formane, tale et par alvorsord, lade et ord falde, slå fast, fastslå, accentuere, sætte trumf på · det vigtigste er at, det drejer sig om at, det er med/om at, det væsentlige er at, hovedvægten ligger på · det er nu det gælder, det er knald eller fald, det er et spørgsmål om liv eller død, det gælder liv eller død, det gælder livet, klokken falder i slag, klokkerne ringer · **betyde noget**, spille en rolle, tælle, have meget at sige, veje tungt, være af største vigtighed, få/have første prioritet, komme an på, høre med, komme nogen ved, vedkomme nogen, optage sindene, påvirke · spille en væsentlig rolle, spille en vigtig rolle, spille en afgørende rolle, stå på spil, være på spil, veje tungest, gøre udslaget, besegle nogens skæbne · der er meget på spil, det betyder meget for mig · være nogen magtpåliggende, være magtpåliggende for nogen, være meget om at gøre, være livet om at gøre

Figur 6: Afsnit 9.41 Vigtig, her ses betydningsovergange fra [tænke]/[handle] (**prioritere** osv.) til [kommunikere] (**fremhæve** osv.) samt fra [handle] (**prioritere** osv., **fremhæve** osv.) til [tilstand]/[egenskab] (**betyde noget** osv.).

Abstrakte entiteter

Blandt de abstrakte entiteter er en vigtig gruppe 'egenskaber'. Egenskaber udgør en meget ordrig kategori på tværs af alle afsnit idet den, som handlingerne, er repræsenteret i 80 % af afsnittene. Egenskaber er som hovedregel holdt adskilt fra andre abstrakte betydninger. Også tidsbetydninger er som regel holdt adskilt; tid har sit helt eget kapitel i begrebsordbogen (med 38 afsnit), men den semantiske type optræder også tit i de øvrige afsnit, typisk med få ordforekomster der er samlet i en gruppe. Et eksempel er afsnit 21.9 Forbrydelse hvor man finder ordgruppen *gerningstidspunkt, gerningsøjeblik, mordaften, mordnat*. Ord der betegner den måde noget foregår på eller udføres på, er også typisk skilt ud for sig selv, fx i afsnit 11.2 Tanke, indskydelse, hvor man finder ordgruppen *tænkemåde, tankebane, tankemønster, tankeform, tankegang*. Men de øvrige abstrakte kategorier er behandlet mindre stringent, jf. Lyons (1977: 444) der bemærker at kriterierne for at identificere abstrakte entiteter er mindre klare end for de to andre typer. Det gælder både indbyrdes og i forhold til 2.-ordensentiteter, viser erfaringer fra arbejdet med at kategorisere ordene i begrebsordbogen. Derfor er de to hovedkategorier i Lyons' tredeling i visse tilfælde ikke skarpt adskilt.

Blandede grupper

Betydningsovergangen mellem noget der finder sted i tid og rum (handling, hændelser og tilstande), og ord der betegner det tidspunkt eller den periode hvor det finder sted, er ikke altid skarp. Dette fremgår også af ordbogsdefinitioner der ofte rummer begge aspekter. Substantivet *arbejdsliv* defineres fx i DDO som 'det liv man fører som beskæftiget på arbejdsmarkedet; den periode af livet hvor man arbejder', og substantivet *skolegang* som 'det at gå i skole; den periode af livet hvor man går i skole'. På samme måde afslører definitioner i DDO at der ofte er en tæt betydningsforbindelse mellem på den ene side handlinger, hændelser og tilstande og på den anden side ord der betegner de egenskaber nogen eller noget har når det er involveret i den pågældende aktivitet, hændelse eller situation. Også ord der betegner en måde, er tit svære at skelne skarpt fra de handlinger, hændelser og tilstande som den pågældende måde lægger sig til, hvilket fremgår af betydningsdefinitioner i DDO. Figur 7 viser eksempler fra DDO's definitioner hvor betydningsskellet er uskarpt, og

hvor overbegreber inden for både 2.-ordensentiteter og 3.-ordensentiteter optræder i samme definition.

sb.	Definitioner hvor både 2.- og 3.-ordenstyper er overbegreber	Semantisk type, 2.-ordensentitet	Semantisk type, 3.-ordensentitet
<i>erhvervsudvikling</i>	det at <u>udvikle</u> det private erhvervsliv; den <u>måde</u> det private erhvervsliv udvikler sig på	udvikle = [Handling]	måde = [Måde]
<i>vejtrækning</i>	det at <u>trække vejret</u> ; den <u>måde</u> nogen trækker vejret på	trække vejret = [Handling]	måde = [Måde]
<i>afslutning</i>	det at noget <u>slutter</u> eller <u>afsluttes</u> ; det <u>tidspunkt</u> hvor noget slutter	det at slutte = [Hændelse]/det at noget afsluttes = [Handling]	tidspunkt = [Tid]
<i>skolegang</i>	det at <u>gå i skole</u> ; den <u>periode</u> af livet hvor man går i skole	gå i skole = [Handling]	periode = [Tid]
<i>krumning</i>	det at <u>noget krummes</u> eller <u>er krumt</u> ; den krumme <u>form</u> der opstår herved	det at krumme noget = [Handling]	det at være krumt = [Egenskab] konkret krum form der opstår = [Objekt]
<i>kølighed</i>	<u>tilstand</u> med en moderat, ofte behageligt lav temperatur; det at <u>noget føles køligt</u>	tilstand = [Tilstand]	det at noget føles køligt = [Egenskab]

Figur 7: Definitioner i DDO hvor betydningsovergangen mellem 2.- og 3.-ordensentiteter er glidende, og hvor overbegreber fra både 2.- og 3.-ordensentiteter optræder i samme definition.

Disse glidende betydningsovergange har selvfølgelig også sat deres præg på begrebsordbogens inddelinger. Figur 8 viser ordgrupper i begrebsord-

bogen der på samme måde som definitionerne beskrevet i figur 7 'blander' semantiske typer fra både 2.- og 3.-ordensentiteter.

Ordgrupper der består af både 2.- og 3.-ordensentiteter	Semantisk type = 2.-ordensentitet	Semantisk type = 3.-ordensentitet
14.10 Film og biograf: <i>spilletid, spilletidspunkt, midnatsforestilling</i>	[Handling]/[Hændelse]: <i>midnatsforestilling</i>	[Tid]: <i>spilletid, spilletidspunkt</i>
2.48 Død: <i>dødsfald, død, dødens indtræden, dødsøjeblik, bortgang, endeligt, den sidste rejse, naturlig død</i>	[Hændelse]: <i>dødsfald, død, dødens indtræden, bortgang, endeligt, den sidste rejse, naturlig død</i>	[Tid]: <i>dødsøjeblik</i>
3.3 Tilstedeværelse: <i>tilstedeværelse, fysisk tilstedeværelse, tilstedevær, nærvær, nærværelse, synlighed</i>	[Tilstand]: <i>tilstedeværelse, fysisk tilstedeværelse, tilstedevær, nærvær, nærværelse</i>	[Egenskab]: <i>synlighed</i>
9.34 Energi, handlekraft: <i>aktivitet, foretagsomhed, entreprenørånd, initiativrigdom, udfarenhed, hyperaktivitet, proaktivitet, energisk indsats, slag i bolledejen</i>	[Handling]: <i>aktivitet, hyperaktivitet, proaktivitet, energisk indsats, slag i bolledejen</i>	[Egenskab]: <i>foretagsomhed, entreprenørånd, initiativrigdom, udfarenhed</i>

Figur 8: Ordgrupper hvor semantiske typer fra 2.-ordensentiteter og 3.-ordensentiteter optræder sammen, og hvor ordene har glidende betydningsovergang mellem de to typer.

Især tilstande og egenskaber er ofte grupperet sammen i begrebsordbogen. I figur 9 ses en prioriteret rækkefølge af grupperingsprincipperne i ordbogen.

1. prioritet > 2. prioritet > 3. prioritet
kun handling > handling + tid måde egenskab > temainddeling
kun tilstand > tilstand + tid måde egenskab > temainddeling
kun hændelse > hændelse + tid måde egenskab > temainddeling
kun person persongruppe > person persongruppe + institution > temainddeling
kun dyr > dyr + dyrs kropsdele > temainddeling
kun plante > plante + andre naturobjekter > temainddeling
kun kropsdel > temainddeling
kun redskab køretøj bygning tøj .. > redskab køretøj bygning tøj .. + andre artefakter > temainddeling
kun sted > sted + bygning > temainddeling
kun info-genstand > info-genstand + andre artefakter > temainddeling
kun egenskab > egenskab + tilstand > temainddeling
kun måde > måde + andre abstrakte entiteter > temainddeling
kun tid > tid + andre abstrakte entiteter > temainddeling
kun domæne > domæne + andre abstrakte entiteter > temainddeling
kun idé/holdning > idé/holdning + andre abstrakte entiteter > temainddeling
kun følelse > følelse + andre abstrakte entiteter > temainddeling
kun taleindhold/tekstindhold > temainddeling
institution > institution + bygning > temainddeling

Figur 9: Prioriteret rækkefølge af grupperingsprincipperne i begrebsordbogen. »|« mellem to typer angiver alternativ.

Denne artikel vil ikke fokusere yderligere på de uklare betydningsskel, selv om de fortjener en større diskussion. I stedet vil jeg nu gå over til at behandle de tilfælde i begrebsordbogen hvor der er opretholdt et skarpt skel mellem 2.- og 3.-ordensentiteter på trods af den i øvrigt fleksible tilgang til inddelingen af ordforrådet i semantiske typer, også selvom man i DDO i de samme tilfælde langtfra altid gør det.

Tilfælde hvor der i begrebsordbogen skelnes mellem 2.- og 3.-ordensentiteter: afgrænsning mellem proces og resultat

Grupperingen af abstrakte begreber som tid, egenskab og måde sammen med 2.-ordensentiteter føles naturlig pga. den glidende overgang der er mellem betydningerne. Et andet betydningsskifte der også går på tværs af

Lyons' tredeling, men som opfattes som mere markant, fører traditionelt til en opsplitning i to betydninger inden for formel semantisk analyse, også selv om de to betydninger er tydeligt identificerbare i en ordbogsbeskrivelse. Det drejer sig om skellet mellem en proces (typisk en handling) og det resultat den afstedkommer. Synliggørelsen af dette betydningsskel er gennemgående blevet prioriteret højt i begrebsordbogen af den simple grund at begge betydningsaspekter ofte har flere synonyme udtryk der kun betyder enten proces eller resultat; dermed er der et leksikalsk grundlag for at oprette to separate ordgrupper i en begrebsordbog. Betydningskiftet findes både mellem 2.-ordensentiteter og 3.-ordensentiteter når resultatet af processen er et tankeprodukt (fx en idé, en holdning, en konklusion eller en følelse), og mellem 2.-ordensentiteter og 1.-ordensentiteter når resultatet er en konkret entitet. Se figur 10 for den sidstnævnte type der er velkendt i lingvistiske analyser.

Semantisk type 2.-ordensentitet: proces	Semantisk type 1.-ordensentitet: resultat
Afsnit 19.2 Byggeri: <i>byggeaktivitet, byggeri, byggeproces, byggearbejde, bygge- og anlægsarbejde, konstruktion, <u>bebyggelse</u>, opførelse, <u>bygning</u></i> (OBS: <i>bygning</i> ikke med i 1. udgave)	Afsnit 19.2 Byggeri: <i><u>byggeri</u>, <u>bygning</u>, ejendom, hus, bygningsværk, anlæg, bygværk, bygningskompleks, kompleks, <u>bebyggelse</u></i>

Figur 10: Eksempel på skellet mellem proces og konkret resultat i begrebsordbogen. De ord der udviser systematisk polysemi inden for de to grupper, er understreget.

Det særligt interessante ved proces/resultat-betydningskkellet er at mange ord systematisk bærer begge betydninger »skjult« i sig, og at det derfor er den kontekst ordet bruges i der afgør hvilken af betydningerne der er tale om, som fx *byggeri* i sætningerne »byggeriet varede hele sommeren« og »byggeriet ligger tæt på en motorvej«. Dette fænomen – at mange ord (der ikke er synonyme) udviser præcis samme betydningsmønster på tværs af to semantiske typer, her at de både kan betyde en proces og det resultat den afstedkommer – kaldes i lingvistikken for *systematisk polysemi*. I figur 10 er de ord der udviser systematisk polysemi på tværs af de to illustrerede grupper i begrebsordbogen, understreget.

Netop fordi der er tale om en systematisk mekanisme i sproget, og fordi meget underforstået information er tilladt i ordbøger (Peters & Kilgarrieff, 2000: 287), beskriver semasiologiske ordbøger som DDO ikke konsekvent for hvert eneste ord der bærer denne mulighed i sig, at der er tale om to be-

tydninger. Hvis man i semasiologiske ordbøger havde som ideal at beskrive hele ordforrådet med fuld udfoldelse af alle ordenes betydningspotentiale, ville systematisk polysemi give store udfordringer for leksikografen idet det er helt umuligt at beskrive alle de betydninger ordene kan have i forskellige kontekster (Peters & Kilgarriff 2000: 303). Modsat DDO ønsker begrebsordbogen som nævnt ovenfor at opretholde skellet mellem proces og resultat i mange afsnit fordi der ofte er mange synonyme udtryk til hver af de to betydninger, dvs. at man under alle omstændigheder skal oprette to grupper: en til handlingerne og en til resultaterne; hver af disse to grupper skal ideelt set indeholde så mange synonyme udtryk som muligt, dvs. også de synonyme der *ikke* er nævnt med den pågældende betydning i DDO fordi betydningen regnes for gennemskuelig. At supplere begrebsordbogen med de implicitte betydninger i DDO har været en særlig udfordring. Især tvetydigheden mellem 2.- og 3.-ordensentiteter, dvs. tænke-, føle-, og kommunikationsverberne forstået som en proces over for det tanke-, følelses- og kommunikationsindhold de har som resultat, har krævet mange og svære overvejelser, også fordi overgangen mellem de to betydninger er glidende. I figur 11 ses nogle eksempler på hvordan afgrænsningen er foretaget mellem proces og resultat inden for disse semantiske typer.

Semantisk type 2.-ordensentitet: proces	Semantisk type 3.-ordensentitet: resultat
[Tankeproces] 11.12 Logisk tænkning: <i>logisk tænkning, refleksion, tankevirksomhed, hjernevirksomhed, tankeproces, tænken, logisk tankegang, fornuft, sund fornuft, rationale, logik, ræsonnement, udledning, induktion, deduktion, dragning, slutning</i> , osv.	[Tankeindhold] 11.12 Logisk tænkning: <i>erkendelse, indsigt, konklusion, forklarelsens lys, refleksion, tanke, forståelsesramme, begreb, idé om, forståelse, forstand, forstandighed, kendskab, virkelighedsopfattelse, indblik, erfaring, resultat, facit, skøn</i> , osv.
[Kommunikationsproces] 11.31 Vildlede: <i>vildledning, misinformation, manipulation, agitation, agitationsarbejde</i> , osv.	[Kommunikationsindhold] 11.31 Vildlede: <i>fejlinformation, vildledende oplysninger, misinformation, desinformation, tilsnigelse, falsk varebetegnelse, vildledende reklame</i> , osv.
[Føleproces] 10.4 Føle, fornemme: <i>indføling, indlevelse, indleven, medleven i</i> , osv.	[Følelsesindhold] 10.4 Føle, fornemme: <i>fornemmelse, opfattelse, intuition, mavefornemmelse, instinkt, sjette sans, forudanelse, forudindtagethed</i> osv.

Figur 11: Eksempler på hvordan afgrænsningen er foretaget mellem proces og resultat inden for de semantiske typer [Tankeproces] over for [Tankeindhold], [Kommunikationsproces] over for [Kommunikationsindhold] og [Føleproces] over for [Følelsesindhold].

I næste afsnit bliver fænomenet systematisk polysemi og dets behandling i DDO kort præsenteret som oplæg til sidste afsnit hvor jeg vil præsentere et tilfælde af systematisk polysemi i dansk som blev afdækket under arbejdet med at skrive begrebsordbogen.

Systematisk polysemi

»Jeg kan ikke lide tv-avisen, for jeg kan ikke pakke fisk ind i den« (sagt af Dirch Passer i rollen som fisker, bragt i tv-avisen, DR 18. maj 2016).

Denne vittighed udnytter det sproglige fænomen 'systematisk polysemi', her den form for systematisk polysemi der er mellem ord for tekster betragtet som genstande og ord for tekster betragtet som indhold. Systematisk polysemi er de tilfælde i et sprog hvor flere ord inden for samme semantiske gruppe udviser præcis den samme form for flertydighed. De fleste lingvistiske beskrivelser af systematisk polysemi bygger på teoretiske diskussioner af fænomenet, bl.a. beskrevet i Apresjan (1973: 16) der definerer det på følgende måde (min oversættelse):

Flertydighed af ord A med betydningerne a_1 og a_j kaldes *systematisk* hvis der i det pågældende sprog eksisterer mindst et andet ord B med betydningerne b_1 og b_j som er semantisk forskellige fra hinanden på præcis den samme måde som a_1 og a_j er det, og hvis a_1 og b_1 er ikke-synonyme (...) Flertydighed er derimod *usystematisk* hvis den semantiske distinktion mellem a_1 og a_j ikke kan genfindes i noget andet ord i det pågældende sprog.

Semantisk type er et vigtigt element i definitioner af systematisk, henholdsvis usystematisk polysemi. Alonso (2013: 31) understreger fx at Apresjan fokuserer i sin beskrivelse af systematisk polysemi på alternationer af betydninger på tværs af alle andre medlemmer af *den samme semantiske klasse*. Der er med andre ord tale om et kollektivt fænomen der foregår på *semantisk type-niveauet* i sproget og ikke på ordniveau. Hvad angår usystematisk polysemi på ordniveau (som Pustejovsky kalder logisk polysemi (Alonso 2013: 31)), gælder det derimod at flertydighed godt kan ske *uden skift i semantisk type*, og grænsen mellem betydningerne er meget mere udflydende – de kan overlappe, og de kan afhænge logisk af hinanden (Pustejovsky 1995). For mere information om polysemi, her-

under systematisk polysemi, se fx Alonso (2013: 27-48) der giver en god indføring.

Da semantisk forskellighed netop afslører sig ved forskellighed i semantisk type som er fællesnævneren for ordforrådet i de enkelte ordgrupper i begrebsordbogen, og da der samtidig optræder ikke kun synonyme ord, men også ord der er længere fra hinanden i betydning i disse ordgrupper, udgør begrebsordbogen den perfekte kilde til studier af systematisk polysemi i dansk. Hvis to ordgrupper indeholder mange af de samme ord, men har forskellige semantiske typer, er der sandsynligvis tale om systematisk polysemi. Peters & Kilgarriff anvender en lignende metode (Peters & Kilgarriff 2000: 201) idet de udnytter det engelske WordNet *Princeton WordNet*'s hierarkiske strukturering af det engelske ordforråd: Når to eller flere ord i én del af hierarkiet går igen i en helt anden del af hierarkiet, konstaterer de at der er tale om et muligt tilfælde af systematisk polysemi. I begrebsordbogen afslører sådanne kandidater sig tydeligst når de to grupper står i to afsnit der i deres respektive titler vægter hver sin semantiske type, for da er leksikografen tvunget til at identificere den semantiske type ved hvert enkelt ord der indsættes i afsnittene. Et sådant tilfælde vender jeg tilbage til i det afsluttende afsnit.

Eksempler på systematisk polysemi i den lingvistiske litteratur

I den lingvistiske litteratur har man beskrevet en række af de mest udbredte eksempler på systematisk polysemi. Jeg vil kun nævne nogle af de hidtil afdækkede mønstre her og i øvrigt henvise til Alonso (2013: 41, 49, 50-57) samt Peters & Kilgarriff (2000: 302). Nogle regnes for at være gældende på tværs af forskellige sprog. Det er fx et udbredt fænomen at finde mønstrene dyr/mad og plante/mad, og Pedersen et al. (2010) omhandler dette fænomen i dansk. Andre udbredte typer der også findes på dansk, er de tidligere nævnte handling/resultat, handling/proposition; beholder/indhold (*en grøn flaske / en halv flaske*), fysisk objekt/information som den indledende vittighed udnyttede (*bogen er tung / bogen er svær*), åbning/fysisk objekt (*hun gik ud ad døren / døren smækker i*), materiale/farve (*okker, kaki, mokka, creme*), bygning/organisation/gruppe personer (*skole, fabrik*), producent/produkt (*en dyr Picasso / en læst forfatter*). Andre er sprogspecifikke, fx har engelsk og dansk mønstret træ/frugt (*apple/æble, pear/pære*), men det har spansk ikke ifølge Alonso (2013:

56). Alonso (2013: 41) nævner mønstret ‘event/location/human group’ (hændelse/sted/gruppe personer) med det engelske eksempel *class* som jeg ikke umiddelbart mener vi har på dansk. Oftest er disse systemer af systematisk polysemi så grundlæggende en del af sproget at man dårligt lægger mærke til dem. Der er overordnet set to måder at udvide et ords bogstavelige eller konkrete grundbetydning på: den metaforiske og den metonymiske (Alonso 2013: 31, 32). Lakoff & Johnson (2003: 36) opfatter de to måder som forskellige processer. Hvor metaforer udnytter analogi mellem to begreber og sigter på at underbygge forståelsen (fx *kold* og *varm* brugt om følelser), muliggør metonymi blot at én entitet kan stå i stedet for en anden i sproget ved at bygge på direkte reference til en del, selve helheden eller andre helt konkrete betydningselementer ved grundbegrebet. Der kræves en fysisk eller tidsmæssig sammenhæng, og metonymiske betydninger er dermed tættere på den bogstavelige betydning end den metaforiske betydning er det (Alonso 2013: 33). Ordet *person* der betegner begrebet ‘menneske’ kan fx vha. metonymi erstattes af et ord der blot betegner en del af menneskekroppen, fx *hoved* som i udtrykket *kloge hoveder*, ligesom betegnelsen for en beholder (fx *glas*) kan få betydningen ‘indhold’ (som i *han drak kun ét glas*). Den systematiske polysemi har ifølge Apresjan (1973) typisk metonymisk karakter snarere end metaforisk, og Alonso (2013: 34) arbejder kun med metonymisk systematisk polysemi, men nævner at metaforiske eksempler også findes.

De fleste eksempler på systematisk polysemi er man kommet frem til ved at undersøge et afgrænset lingvistisk materiale i korpora og ordbøger eller ud fra introspektion (Peters & Kilgarriff 2000: 302), hvilket understøtter at det er oplagt at bruge begrebsordbogen til at finde polysemimønstre i dansk. Men først lidt om behandlingen af systematisk polysemi i DDO, og om hvordan den har indflydelse på ordforrådet i begrebsordbogen.

Behandlingen af systematisk polysemi i DDO og konsekvenserne for arbejdet med begrebsordbogen

Hvis DDO’s betydningsinventar skulle udgøre den perfekte kilde til at skrive en begrebsordbog, skulle betydningsinddelingen i ordbogen være foretaget ud fra samme kriterier som afsnitsinddelingen i begrebsordbogen, dvs. være tematisk funderet og samtidig entydig hvad angår semantisk type. Den eksemplariske situation ses i figur 12: Substanti-

vet *landkøkken* har to betydninger i DDO fra hver sit tematiske område (mad, henholdsvis bygningsdele) og med hver sin semantiske type. Deres betydninger rummer ikke mulighed for systematisk polysemi, og de to betydninger får derfor begge én og kun en betydningsrepræsentation i begrebsordbogen i to forskellige afsnit. Det samme gælder substantivet *tilkendegivelse*.

Lemma	Definition i DDO	Gruppe i begrebsordbogen
<i>landkøkken</i>	1 stort køkken med et rustikt præg og plads til mange spisende	19.3 Bygningsdel <i>køkken</i> , stort køkken, lille køkken, elementkøkken, køkkenregion · køkkenalrum, spisekøkken, samtalekøkken, <u>landkøkken</u>
	2 traditionel, mættende og solid mad	16.6. Mad og madretter husmandskost , kromad, <u>landkøkken</u> , herreret · egsret · saltmad · sul, sulemad, julesul · søbemad, skueret ·
<i>tilkendegivelse</i>	1 det at tilkendegive noget	12.3 Offentliggøre offentliggørelse , meddelelse om, melding om, .. <u>tilkendegivelse</u> , underretning, bekendtgørelse, kundgørelse, .. forelæggelse, fremlæggelse
	1a udtalelse, udtryk el.lign. der tilkendegiver noget	11.19 Mening, holdninger meningstilkendegivelse, <u>tilkendegivelse</u> , ytring, melding, røst, udmelding

Figur 12: Den »eksemplariske« situation: to betydninger af samme ord i DDO bliver repræsenteret hver sit sted i begrebsordbogen.

Men onomasiologiske ordbøger, som begrebsordbogen er et eksempel på, og semasiologiske ordbøger, som DDO er et eksempel på, fastlægger ikke betydningsinddelinger på samme måde (Peters & Kilgariff 2000: 297), og derfor er eksemplariske tilfælde en sjældenhed. Selv om man i semasiologiske ordbøger ofte betydningsinddeler et polysemt ord ud fra forskel-

lige aspekter ved det objekt eller den hændelse der beskrives (Peters & Kilgariff 2000: 301), opfatter man ikke nødvendigvis de semantiske typer der indgår som afgørende for hvor mange eller få betydninger der oprettes af et ord. Der fokuseres i stedet på nuancerne mellem de forskellige betydninger af ordet og på relationerne mellem dem: om de er indsnævrede eller udvidede betydninger med samme overbegreb, eller om de er overførte betydninger af en grundbetydning. Man kan på en måde sige at en semasiologisk ordbog fokuserer på at beskrive *usystematisk* polysemi og de indbyrdes relationer, hvorimod en begrebsordbog (og et WordNet som DanNet) fokuserer på at beskrive *systematisk* polysemi og de indbyrdes relationer. Der er mange eksempler på at begrebsordbogen ikke afspejler den uregelmæssige polysemi og de mere finkornede betydningsnuancer i DDO, for når de to betydninger af samme ord har både tema og semantisk type fælles i DDO, kan de kun gengives med én repræsentation i begrebsordbogen. Mange indsnævrede betydninger af en hovedbetydning i DDO vil således have samme indplacering som hovedbetydningen. Et eks. er *slynge sig* i figur 13. Nimb, Trap-Jensen og Lorentzen (2014) diskuterer dette problem nærmere.

DDO	DDO-definition	Begrebsordbog
slynge sig, bet. 2	bugte eller sno sig på en uregelmæssig måde eller i bløde kurver (om vej, vandløb, linje el.lign.)	3.11 Rundt, buet vb · bue , bugte, bugte sig, <u>slynge sig</u> , slange sig, krølle, kurve, krumme, bøjle, bukke, flekse
slynge sig, bet. 2.b	sno sig på en uregelmæssig eller indviklet måde	

Figur 13: To betydninger i DDO repræsenteres nogle gange som kun én i begrebsordbogen.

En betydningsdefinition i en semasiologisk ordbog kan bevidst være udformet så den afspejler de udflydende grænser mellem semantiske typer ved at være formuleret så bredt at den omfatter flere på én gang, fx i form af et supplement til den egentlige definition. Dette skyldes enten pladshensyn (i en trykt ordbog) eller hensyn til overskueligheden og dermed brugervenligheden. Eksempler på dette i DDO er bl.a. substantivet *landkylling* der både rummer en dyre- og en madbetydning, dvs. to semantiske kategorier (»kylling der ikke opdrættes industrielt, men lever under friere forhold; en sådan kylling brugt som madvare«), og substantivet *opfordring* der både rummer en proces- og en resultatbetydning, igen to forskellige semantiske

kategorier (»det at opfordre nogen til noget; ytring der opfordrer nogen til noget«). I figur 14 ses flere eksempler.

sb. i DDO	Definition i DDO der beskriver to (eller flere) semantiske typer	Semantisk type, 1. nævnt i definitionen	Semantisk type, 2. nævnt i definitionen
<i>afløsning</i>	overtagelse af en arbejdsfunktion; den eller de personer der overtager funktionen	[Handling]	[Person]
<i>bjergskred</i>	nedstyrning af store klippestykker m.m. fra en bjergside; nedstyrte klippestykker m.m.	[Hændelse]	[Objekt]
<i>mumlen</i>	det at mumle; det lydlige indtryk heraf	[Kommunikationshandling]	[Kommunikationsindhold]
<i>gætterier</i>	det at gætte; den eller de formodninger som fremkommer ved at gætte	[Tankeproces]	[Tankeindhold]
<i>krumning</i>	det at noget krummes eller er krumt; den krumme form der opstår herved	[Handling]/ [Egenskab]	[Konkret objekt]/ [Egenskab]
<i>forestilling</i>	billede der opstår i ens bevidsthed når man tænker på, fantaserer eller forestiller sig noget; (indgroet og evt. urealistisk) måde at anskue eller opfatte noget på	[Tankeindhold]	[Tankeproces]
<i>agerland</i>	jord der er velegnet til dyrkning; område med marker	[Substans]	[Sted]
<i>åndssvaghed</i>	det at være åndssvag; åndssvag opførsel	[Egenskab]	[Handling]
<i>gemenhed</i>	handling eller tilstand der er præget af nederdrægtighed eller ondskab	[Handling]	[Tilstand]

Figur 14: Definitioner i DDO der spænder over to semantiske typer.

Mange af de brede definitioner i figur 14 er tilfælde af systematisk polysemi, og den ene af de to betydninger er ikke altid kommet med i begrebsordbogen fordi den ikke var ekspliciteret som selvstændig betydning (idet en liste over betydningsinventaret udgjorde udgangsmaterialet i det konkrete ordbogsarbejde).

Endnu mere problematisk med henblik på at betydningsinventaret skal bruges i en begrebsordbog, er det at DDO, som andre semasiologiske ordbøger, meget ofte helt underforstår de ordbetydninger der er forudsigelige i sproget pga. systematisk polysemi, jf. diskussionen ovenfor. I den onomasiologiske ordbog er disse betydninger derimod vigtige fordi de leverer godt materiale i form af synonyme udtryk når man ønsker at opstille et så varieret ordforråd som overhovedet muligt ved hver betydningsgruppe.

Substantivet *krebs* med definitionen ‘op til 16 cm langt, tibenet og sortgrønt krebsdyr som lever i vandløb og søer’ er et interessant eksempel fordi det tilhørende citat tydeligt viser at der findes en ekstra betydning: »August er krebsegildernes tid. De ildrøde, kogte krebs, lagt på et fad, er en nydelse også for øjet«. Også substantivet *tang*: ‘plante der vokser under vand, ofte en grøn eller brun vækst med slimet stængel eller løv’ mangler en madbetydning selv om citatet angiver den: »tang kunne tørres og spises, og det kunne bruges som foder. Tang er meget næringsrigt«. Sådanne implicitte madbetydninger er ikke altid kommet med i begrebsordbogen; i dette tilfælde er *krebs*, men ikke *tang*, og systematisk polysemi inden for området plante/dyr/mad er i det hele taget et omfangsrigt område der er svært at afdække systematisk, jf. Pedersen, et al. (2010) der diskuterer problemet i forhold til WordNets.

Den ekstra betydning kan også være underspecificeret fordi det genus proximum der er brugt i definitionen, er tvetydigt hvad angår systematisk polysemi; det bliver med andre ord ikke præciseret om ordet kan have hele overbegrebets betydningspotentialer og dermed alle dets semantiske typer, eller kun én bestemt. Substantivet *børnebog* i DDO er et eksempel, se figur 15. Denne definitions måde er helt almindelig ved mindre frekvente ord.

Endelig er der de tilfælde i DDO hvor en i princippet gennemskuelig sammensætning (endnu) ikke er betydningsdefineret; det gælder fx mange sammensætninger med *bog*, fx *kunstmag*, *introduktionsbog*, *pragtbog*, *optegnelsesbog*, *undervisningsbog*, *højt læsningsbog*. Her må man først tolke ordets betydningspotentialer før det kan indplaceres i en begrebsordbog. I figur 15 ses eksempler på tilfælde af underspecificerede betydninger der indgår i systematisk polysemimønstre.

Lemma	Definition i DDO	I begrebsordbogen
Den ekstra betydning er helt udeladt i definitionen		
<i>krebs</i>	[Dyr] op til 16 cm langt, tibe- net og sortgrønt krebsdyr som lever i vandløb og søer	også [Mad]?
<i>tang</i>	[Plante] plante der vokser under vand, ofte en grøn eller brun vækst med slimet stæn- gel eller løv	også [Mad]?
Genus proximum er polysemt		
<i>børnebog</i>	bog der er skrevet for børn eller bearbejdet så den hen- vender sig til børn	både [Info-genstand] og [tekstindhold] lige som <i>bog</i> ?
<i>forbrugeroplysning</i>	oplysning til forbrugerne om varer og tjenesteydelser samt om regler og rettigheder der gælder ved køb og salg	både [Kommunikations- handling] (det at oplyse) og [Indhold] (ytringer eller skriftlige udsagn der oplyser om noget)?
<i>ros</i>	positiv og anerkendende bemærkning eller omtale	både [Kommunikations- handling] (det at rose) og [Kommunikationsindhold] (den ros der bliver givet)?
Lemma har endnu ikke definition i DDO		
<i>-bog</i> (fx <i>kunst- bog, pragtbog, optegnelsesbog, introduktionsbog, undervisningsbog, højtælningsbog</i>)	uden definition	både [Info-genstand] og [Tekstindhold] lige som <i>bog</i> ?
<i>-forestilling</i> (<i>vaneforestilling, tvangsforestilling</i>)	uden definition	både [Tankeproces] og [Tan- keindhold]?
<i>pigesnak</i>	uden definition	både [Kommunikations- handling] (det at nogen snakker) og [Indhold] (ytrin- ger eller skriftlige udsagn om noget)?

Figur 15: Tilfælde af underspecificerede betydninger i DDO.

Vi kan altså konkludere at begrebsordbogen skal suppleres mange steder med betydninger af ord der enten er underforståede i DDO eller endnu ikke beskrevet, og at indplaceringen af nogle ord derfor i høj grad bygger på introspektion. Problemet er størst når:

- 1) ordet indgår i et systematisk polysemimønster (som ordene i figur 15),
- 2) de to betydninger der indgår i mønstret, skal indplaceres i *to forskellige afsnit* i begrebsordbogen, fx som ved systematisk polysemi-mønstrene ‘dyr/mad’ og ‘plante/mad’ (idet dyr og planter står i kapitel 2; mad i kapitel 16),
- 3) ingen af de to betydninger i mønstret er konkrete (1.-ordensentiteter), ganske enkelt fordi det er svært at kategorisere de abstrakte betydninger.

Problemet er mindst når et afsnits titel dækker begge betydninger. I sådanne tilfælde indeholder begrebsordbogen som nævnt ovenfor kun opdeltede grupper med hver af de to betydninger for sig såfremt der er mange særskilte synonyme eller nærsynonyme udtryk inden for hver af dem. Fx er alle de ord der har dobbeltbetydning i afsnittet om bøger (12.46 Bog, hæfte) *ikke* gentaget i afsnittet.

Det jeg vil afslutte med at beskrive i denne artikel, er de særlige udfordringer ved at indplacere en bestemt gruppe ord der udviser et systematisk polysemimønster som jeg ikke har fundet beskrevet i den lingvistiske litteratur, og som kun blev tydeliggjort undervejs i arbejdet fordi de to betydninger hører hjemme i to forskellige afsnit.

Der er ikke langt fra tanke til handling

At der for en gruppe danske ords vedkommende ikke er langt fra tanke til handling, blev særligt tydeligt under arbejdet med at skrive to bestemte afsnit inden for temaet ‘politik’. Det ordforråd der vedrører politik, er beskrevet i kapitel 18 Samfund. Kapitlet er inddelt i 22 afsnit, og to af dem fokuserer entydigt på ord fra hver sin semantiske type; det ene afsnit – 18.5 Politiske holdninger – på den semantiske type [Tankeindhold], det andet – 18.10 Regere – på den semantiske type [Handling].

Det skulle i nogle tilfælde vise sig svært at afgøre hvornår ord der var relevante for temaet, var af den ene eller anden type. Mønstrer, nemlig en systematik mellem på den ene side et tankeindhold og på den anden side en aktivitet eller handling, er ikke en del af de mønstre der er beskrevet i Alonso (2013) eller Peters & Kilgarriff (2000).

Det viste sig meget svært at afgøre i hvilke(t) af de to afsnit sammensætninger med et af de helt centrale ord inden for temaet, nemlig substantivet *politik*, skulle placeres idet DDO ikke beskrev i detaljer hvilke betydninger de mange sammensætninger har. Hvis vi ser på simpleksordet *politik*, er det i DDO defineret med to hovedbetydninger der har hver sin semantiske type: [Handling], henholdsvis [Tankeindhold]:

- 1) [Handling] beskæftigelse med at styre eller påvirke samfundsudviklingen og med at fastsætte og fordele økonomiske og andre værdier i et samfund på grundlag af en ideologi eller en helhedsopfattelse,
 - 1a) [Handling] sådanne bestræbelser og aktiviteter udfoldet og udøvet inden for et bestemt geografisk område, ofte et land
 - 1b) [Handling] statslige eller en anden form for offentlige aktiviteter som iværksættes på et område med udgangspunkt i fx en regerings eller en kommunalbestyrelses ønske om at styre udviklingen på området i en bestemt retning.
- 2) [Tankeindhold] overordnet (ideologisk) program eller princip som en politiker, et politisk parti el.lign. følger.

Ordet indgår som sidsteled i hele 132 sammensætninger, næsten halvdelen uden definition, og det viste sig problematisk at afgøre om de betød både ideologi og handling eller kun én af delene ud fra introspektion. Også for de ord der rent faktisk har en betydningsbeskrivelse, var det tit vanskeligt fordi genus proximum var tvetydigt pga. systematisk polysemi. Nogle (få) førsteled entydiggør selvfølgelig sidsteleddets betydning, jf. citatet »I Kristeligt Folkeparti så jeg muligheden for at forene idépolitik og realpolitik. Holdning og handling må følges ad« (Grit Bendixen: *Hvad mener partierne*, Gyldendal 1989), hvor *idépolitik* er [Tankeindhold] og *realpolitik* er [Handling]. Man kan af definitionen udlede at *fodnotepolitik* er en handling: »det at et land gentagne gange tager forbehold over for

punkter i et internationalt fællesskabs vedtagelser«; det samme kan man af definitionerne til *strudsepolitik* og *visnepolitik*. Andre negativt ladede sammensætninger som *siksakpolitik* og *laissez faire-politik* kan også nemt identificeres som handlinger, idet de vel næppe betegner planlagt politik; derfor skal de også kun stå i afsnit 18.10 Regere. *Balancepolitik* hører nok også kun til her: »politik hvor man forsøger at tage ligeligt hensyn til flere sider samtidig«; det samme gør *blokpolitik*: »politik som partier med beslægtede partiprogrammer fører i fællesskab, vendt mod de øvrige partier og undertiden med et flertal i den parlamentariske forsamling bag sig« og *magtpolitik*: »politik hvor nogen sætter sine politiske ønsker eller ambitioner igennem i kraft af magt eller (militær) styrke«. Når førsteleddet angiver hvilket politisk domæne det drejer sig om, fx *lokalpolitik* og *landspolitik*, er det typisk handlinger. *Overbudspolitik*, der ikke er defineret, er derimod nok kun (udtrykt) holdning. Men langt de fleste er meget tvetydige. *Partipolitik* kan ud fra DDO's brede definition måske være begge dele, selv om det ofte bruges nedsættende »politik snævert knyttet til et politisk parti eller til forholdet mellem politiske partier; politik som kun baserer sig på varetagelsen af det enkelte partis interesser«. Sammensætninger hvor førsteleddet angiver det politiske emne som fx *kulturpolitik* og *udenrigspolitik*, er helt sikkert begge dele. Sammensætninger hvor førsteleddet angiver en metode, er nok mest handlinger (fx *reformpolitik* og *tilskudspolitik*), men kan også være ideologi. I figur 16 ses en oversigt over de mange sammensætninger og deres evt. betydninger.

Lemmer	Semantisk type
<i>aggressionspolitik, konfrontationspolitik, ekspansionspolitik, erobringpolitik, besættelsespolitik, undertrykkelsespolitik, isolationspolitik, sanktionspolitik, samarbejdspolitik, forsoningspolitik, afspændingspolitik, ikkevoldspolitik, eftergivenhedspolitik, ikkeindblandingspolitik, neutralitetspolitik, forhandlingspolitik</i>	Mest [Handling] men [Tankeindhold] mulig
<i>lokalpolitik, regionalpolitik, amtspolitik, kommunalpolitik, landspolitik, storpolitik, toppolitik, europapolitik, verdenspolitik, fagpolitik, studenterpolitik, ungdomspolitik</i>	[Handling]? (<i>politik</i> 1a »sådanne bestræbelser og aktiviteter udfoldet og udøvet inden for et bestemt geografisk område, ofte et land«)

<i>subsidiepolitik, reformpolitik, tilskuds politik, afgiftspolitik, reguleringspolitik, vækstpolitik, krise-politik, velfærdspolitik.</i>	Mest [Handling] men [Tanke-indhold] mulig
<i>indenrigspolitik, udenrigspolitik, europapolitik, ulandspolitik, bistandspolitik, handelspolitik, miljøpolitik, energipolitik, landbrugspolitik retspolitik, forsvarspolitik, militærpolitik, sikkerhedspolitik, uddannelsespolitik, skolepolitik, forskningspolitik, teknologipolitik, skattepolitik, finanspolitik, socialpolitik, mediepolitik, trafikpolitik, kirkepolitik, kulturpolitik, familiepolitik, narkopolitik, aids-politik, sundhedspolitik, ernæringspolitik, arbejdsmarkeds politik, beskæftigelsespolitik, erhvervs politik, turistpolitik, industri politik, fiskeripolitik, jordpolitik, boligpolitik, indvandringspolitik, integrationspolitik, flygtningepolitik, asylpolitik, indvandrerpolitik, udlændingepolitik, fremmedarbejderpolitik, racepolitik, apartheidpolitik, ligestillingspolitik</i>	Både [Handling] og [Tanke-indhold]
<i>siksakpolitik, laissez faire-politik, visnepolitik, strudsepolitik, signalpolitik, symbolpolitik</i>	Kun [Handling]
<i>programpolitik, realpolitik fordelingspolitik strukturpolitik – enkeltsagspolitik, blokpolitik, fodnotepolitik</i>	Kun [Handling]?

Figur 16: Sammensætninger med *-politik* som sidsteled og kommentarer om deres mulige semantiske typer.

Når man kigger nærmere efter i begrebsordbogen, opfører andre ord sig på samme måde som *politik* idet de indeholder både et ‘handlings’-betydningselement og et ‘tanke’-betydningselement, se figur 17. Derfor mener jeg at der er tale om et systematisk polysemimønster der ofte er underspecificeret i DDO. Et eksempel på en underspecificeret betydningsbeskrivelse er substantivet *program* der defineres som: »planlagt og målrettet forløb af begivenheder eller gøremål«, men reelt rummer både en handling »et hårdt program« og en idé »et spændende program«, endda også en trykt genstand (»programmet koster 10 kr.«) Andre ord i mønstret er *metode*, *taktik*, *fremgangsmåde*, *ærinde*. Særligt når substantiverne indgår i mange sammensætninger som sidsteled (kun nævnt med et par eksempler), tydeliggøres det at det er svært at afgøre præcis hvilken betydning der er tale om. Det gælder fx *metode*, *program* og *politik* (som vi har set). Som det ses i figur 17, fremgår polysemimønstret langt fra altid tydeligt af DDO's definition.

Systematisk polysemi: Idé – Handling		
Lemma	Definition(er) i DDO, Eksempler	Systematisk polysemi-betydninger i DDO
<i>metode</i>	1 [Handling]/[Tankeindhold] systematisk og fastlagt fremgangsmåde som anvendes når et arbejde skal udføres eller et problem løses: <i>en interessant metode/ en anstrengende metode metodefrihed</i> (handling), <i>metodeudvikling</i> 2 [Handling]/[Tankeindhold] (1a) en helhed af sådanne fremgangsmåder inden for et fagområde: <i>en tvivlsom metode</i>	To definitioner, begge er tvetydige
<i>taktik</i>	1 [Tankeindhold] planlagt fremgangsmåde for hvordan et bestemt mål opnås: <i>der blev lagt taktik på mødet – den taktik var anstrengende – forretningstaktik, valgtaktik, partitaktik</i> 1a [Handling]/[Tankeindhold] fremgangsmåde med brug af bevidst vildledende handlinger for at fremme egne interesser: <i>hendes taktik er usympatisk (?) forhalingstaktik</i>	To definitioner, den ene er entydig, den anden tvetydig
<i>politik</i>	1 [Handling] beskæftigelse med at styre eller påvirke samfundsudviklingen 2 [Tankeindhold] overordnet (ideologisk) program eller princip som en politiker, et politisk parti el.lign. følger	Hver sin entydige definition
<i>ærinde</i>	1 [Tankeindhold] hverv, forretning, gøremål eller andet der giver anledning til at man opsøger et bestemt sted eller henvender sig til nogen: <i>have et ærinde – hans ærinde er interessant</i> 1a [Tankeindhold] sag, budskab el.lign. som er anledningen til ens besøg eller henvendelse – <i>have et ærinde – hans ærinde er interessant</i> 2 [Handling] tur til en butik el.lign., fx for at købe, hente eller aflevere noget, evt. på en andens vegne: <i>gå et ærinde – hans mange ærinder er fysisk udmattende – byærinde, svinkeærinde</i>	Hver sin entydige definition
<i>foretagende</i>	handling eller opgave som man har påtaget sig at gennemføre [Handling] <i>hans mange foretagender er fysisk anstrengende</i> [Tankeindhold] <i>hans foretagender er en god idé</i>	Kun én definition der er tvetydig

<i>program</i>	1 planlagt og målrettet forløb af begivenheder eller gøremål [Tankeindhold] <i>programmet er interessant, krisepro-gram</i> [Handling] <i>hendes program var fysisk udmattende, dagsprogram</i> [Info-genstand] ikke nævnt (<i>programmet koster 10 kr. / rummer 3 punkter</i>)	Kun én definition der er tvetydig
<i>forehavende</i>	projekt, arbejde eller aktivitet som er under planlægning eller udførelse [Handling] <i>hans forehavende er alt for anstrengende</i> [Tankeindhold] <i>hans forehavende er interessant</i>	Kun én definition der er tvetydig
<i>fremgangs- måde</i>	måde som man udfører en arbejdsopgave på; måde som man griber en sag an på [Handling] <i>en uheldig fremgangsmåde – hans fremgangsmåde var fysisk anstrengende</i> [Tankeindhold] <i>fremgangsmåden er interessant</i>	Kun én definition der er tvetydig

Figur 17. Oversigt over substantiver der udviser samme polyseme mønster som politik.

Derimod har nogle ord som man umiddelbart kunne mistænke for at opføre sig på samme måde, kun [Tankeindhold]-betydningen: *disposition*, *plan* og *dagsorden* – se figur 18.

[Tankeindhold], evt. også [Info-genstand], ikke [Handling]				
Lemma	[Tankeindhold]	[Info-genstand]	[Handling]	DDO og eksempler
<i>hensigt</i>	ja	nej	nej: <i>*hendes hensigter var fysisk anstrengende</i>	[Tankeindhold]: 1 det som en person ønsker at opnå eller udføre og derfor målretter sine handlinger efter, 1a det som ønskes opnået med en bestemt aktivitet; det som er formålet med noget, 1b det som en person eller instans ønsker at opnå ved at opsøge nogen
<i>intention</i>	ja	nej	nej: <i>*hendes intentioner var fysisk krævende</i>	[Tankeindhold] formål med handling
<i>slagplan</i>	ja	nej	nej: <i>*slagplanen var fysisk anstrengende</i>	[Tankeindhold] plan for hvad man vil gøre for at opnå noget bestemt

<i>dagsorden</i>	ja	ja	nej: * <i>hendes dagsorden er fysisk hård</i>	[Tankeindhold] <i>hans dagsorden er ikke reel</i> [Info-genstand] <i>mødets dagsorden indeholder 3 punkter</i>
<i>plan</i>	ja	ja	nej: * <i>hans plan er fysisk anstrengende</i>	[Tankeindhold] beslutning om hvad man har tænkt sig at gøre [Info-genstand] (nedskreven) oversigt med udførlige forslag til hvordan noget kan gennemføres eller opnås

Figur 18. Substantiver der *ikke* har en iboende handlingsbetydning selv om de minder om ordene i figur 17.

Visse danske verber udviser i øvrigt en kompleksitet der kan minde om det beskrevne idet kun konteksten kan afgøre om der er tale om en tankeproces eller en fysisk proces, fx *forberede sig*, *ordne*, *tage højde for* og *have noget for*.

Konklusion

Begrebsordbogen giver et overblik over det danske ordforråd der gør den meget velegnet til studier af sproglige fænomener i dansk. Det er fx oplagt at undersøge metaforer i sproget ved hjælp af den, eller at bruge den til at danne sig et indtryk af hvilke begreber vi har mange ord for i dansk, og hvad vi måske slet ikke har ord for. I denne artikel har jeg skitseret hovedprincipperne for den semantiske organisering af begrebsordbogens grupper, og jeg har diskuteret udfordringerne ved at finde alt relevant ordstof i den semasiologiske ordbog hvis lemmaer og betydningsbeskrivelser har dannet et, i øvrigt helt uundværligt, grundlag for begrebsordbogen. Endelig har jeg fremlagt et særligt problem vedrørende indplaceringen af substantiver med *politik* som sidsteled i begrebsordbogen idet kun korpusundersøgelser i mange tilfælde reelt kan afklare hvad den enkelte sammensætning betyder. Dette har ført mig til videre undersøgelser af bestemte andre ord som jeg mistænkte for at opføre sig på samme måde. Min konklusion er at der i sandhed ikke er langt fra tanke til handling, heller ikke i sproget, idet der findes et særligt systematisk mønster af flertydighed mellem på den ene side ‘tanke’ på den anden side ‘handling’.

Litteratur

Ordbøger:

DanNet: andreord.dk; wordnet.dk.

Dansk Begrebsordbog, 1945 (Harry Andersen, Ejnar Munksgaard, København).

Den Danske Ordbog, 2003-2005 (Ebba Hjorth, Kjeld Kristensen (red.), Det Danske Sprog- og Litteraturselskab & Gyldendal, København), online: ordet.dk/ddo.

Den Danske Begrebsordbog, 2014/15 (Sanni Nimb, Henrik Lorentzen, Liisa Theilgaard, Thomas Troelsgård, Lars Trap-Jensen, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, København).

Der deutsche Wortschatz nach Sachgruppen, 2004 (Franz Dornseiff, W. De Gruyter, Berlin; New York).

Anden litteratur

Alonso, Héctor Martínez, 2013: *Annotation of regular polysemy. An empirical assessment of the underspecified sense*. Ph.d.-afhandling, Københavns Universitet, København.

Alonso, Hector Martínez, Anders Johannsen, Sussi Olsen, Sanni Nimb, Nicolai Hartvig Sørensen, Anna Braasch, Anders Søgaard, Bolette Sandford Pedersen, 2015: »Supersense tagging for Danish« i: *Proceedings of the 20th Nordic Conference of Computational Linguistics*, Linköping University Electronic Press.

Apresjan, Jurij, 1973: »Regular Polysemy« i: *Linguistics* 142: 5-32.

Dirven, Rene & Marjolijn Verspoor, 2004: *Cognitive Exploration of Language and Linguistics*, Philadelphia, PA, John Benjamins Publishing Company, USA.

Hanks, Patrick, 2013: *Lexical Analysis*, the MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, England.

Jackendoff, Ray S., 1983: *Semantics and cognition*, Cambridge: MIT Press.

Jackendoff, Ray S., 1990: *Semantic Structures*, Cambridge: MIT Press.

Lakoff, George & Mark Johnson, 2003: *Metaphors we live by*, London: The University of Chicago Press.

Lenci, A., Bel, N., Busa, F., Calzolari, N., Gola, E., Monachini, M., Ogonowski, A., Peters, I., Peters, W., Ruimy, N., Villages, M., Zampolli, A., 2000: »SIMPLE – A General Framework for the Development of Multilingual Lexicons« i: *International Journal of Lexicography* Vol 13, pp. 249-263, Oxford University Press.

Lyons, John, 1977: *Semantics*. Volumes 1-2, Cambridge, University Press.

Nimb, Sanni, 2009: »The Semantic Relations of Artifacts in DanNet«, i: B.S. Pedersen, A. Braasch, S. Nimb, R. Vatvedt Fjeld (red.): *Proceedings of the NODALIDA 2009 workshop. WordNets and other Lexical Semantic Resources - between Lexical Semantics, Lexicography, Terminology and Formal Ontologies*. NEALT Proceedings Series, Vol. 7, Tartu University Library, Estland. <http://dspace.utlib.ee/dspace/handle/10062/9209>.

- Nimb, Sanni, 2013: »Leksikalsk-semantisk information i en ny dansk begrebsordbog«, i: Dorthe Duncker, Anne Mette Hansen og Karen Skovgaard-Petersen (red.): *Betydning og Forståelse. Festskrift til Hanne Ruus*, Selskab for Nordisk Filologi, Københavns Universitet.
- Nimb, Sanni, Lars Trap-Jensen, Henrik Lorentzen, 2014: »The Danish Thesaurus: Problems and Perspectives«, i: Andrea Abel, Chiara Vettori & Natascia Ralli (red.): *Proceedings of the XVI EURALEX International Congress: The User in Focus*, Bolzano/Bozen 2014: EURAC Research, pp. 191-199.
- Pedersen, Bolette & Patrizia Paggio, 2004: »The Danish SIMPLE Lexicon and its Application in Content-based Querying«, i: *Nordic Journal of Linguistics* Vol 27:1, pp. 97-127.
- Pedersen, B.S, S. Nimb, J. Asmussen, N. Sørensen, L. Trap-Jensen, H. Lorentzen. 2009: »DanNet – the challenge of compiling a WordNet for Danish by reusing a monolingual dictionary«, i: *Language Resources and Evaluation*, Computational Linguistics Series, pp. 269-299.
- Pedersen, Bolette S., Sanni Nimb, Anna Braasch, 2010: »Merging specialist taxonomies and folk taxonomies in wordnets – a case study of plants, animals and foods in the Danish wordnet«, i: *Proceedings from 7th Conference on Language Resources and Evaluation, LREC*, Malta.
- Pedersen, Bolette S., Anna Braasch, Anders Trærup Johannsen, Hector Martinez Alonso, Sanni Nimb, Sussi Olsen, Anders Søgaard, Nicolai Sørensen, 2016: The SemDaX Corpus – sense annotations with scalable sense inventories. i: *Proceedings of the 10th edition of the Language Resources and Evaluation Conference*, LREC, Portorož, Slovenien.
- Peters, Wim & Adam Kilgarrieff, 2000: »Discovering semantic regularity in lexical resources«, i: *International Journal of Lexicography* Vol 13, pp. 287-312.
- Pustejovsky, James, 1995: *The Generative Lexicon*, MIT Press, Cambridge, Massachusetts.
- Vossen, Piek (red.), 2005: *EuroWordNet General Document*, University of Amsterdam.